

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5835(2f)

23502 -

23504(3f)

5211 (7f)

8073-8075
(9f)

929

5-96

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՇ

37 [Ա. Շակոբ վարժարան]

Ճ Ա Ռ

ԽՕՍԵՅԵԱԼ

Ի ՀԱՆԳԻՍԻ ՊԱՐԳԵՒԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐՃԱՐԱՆԻՆ ՍՐԲՈՅՆ ՅԱԿՈԲԱՅ

Ի ԲԱՆԿԱԼՈՒԻ

Ի 20 Հոկտեմբերի, 4 Նոյեմբերի 1885.

مماří نظارت حلیه سنك وخصایه طبع اولمشار

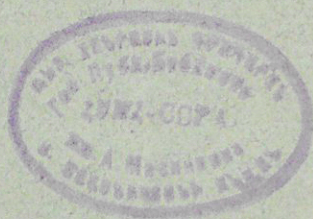
Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԵԱՆ

(ԱՐԱՄԵԱՆ)

1885

13558

485 2
40

ԽՕՍԵՑԵԱԼ

Ի ՀԱՆԳԻՍԻ ՊԱՐԳԵՒԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՍՐԲՈՅՆ ՅԱԿՈԲԱՅ

— 52 —

Ամենապատիւ Հոգեւոր Տէր,

Մեծապայծառ Տիկնայք եւ Տեարք,

ԲԱՒԻՐԵԼՈՅՍ ի հանդէս պարգեւաբաւխութեան Վարժարանիս Սրբոյն Յակոբայ՝ քաղցր է ողջունել ուրախութեամբ զգեղեցիկ եւ զգովելի զայս յառաջադիմութիւնս, զանվրէպ գրականս ապագայ մեծագոյն յառաջասութեանց: Այսպիսի հանդէս մխիթարեն, բարձրացուցանեն հաշտելութեամբ զմեզ, զլեալս, զվիասեալս ի բազմահպածեան աղէտից եւ յաւաղելի անեմութենէ մերոյ գրոհիս, եւ արժարձեն անդրէն վերստին ի սիրս մեր գոյս նորոգասուր բարօրութեան եւ բարեփառութեան: Արդարեւ նրչափ յեղափոխեալ են ժամանակք...: Ո՛րչափ յառաջադէմ, ծաղկեալ, փառաւորեալ էր երբեմն՝ կարողիկէ Հայոցս ազգն, եւ այսօր նրչափ յեցնեալ, խոպանացեալ եւ անփառունակ...: Գժժութիւնք աղէտաւորք, հերձուածք աշխարհաւերք, քուռութիւնք յոգնասեսակք անեմացուցին, վասքարեցին, աւերեցին զպերնացեալն, զնախանձելին յազինս Արեւելից, զմարգարիսն պատուական Օսմանեան կայսերական փառազարդ քազին, զբարձրացուցիչն հայ անուան, զաւանդապանն հաւասարիմ փառաց եւ պարժանաց անցելոյն: Ո՛չ

կարէ անհրճում եւ անարժուար մնալ ի յիշատակ այն գեղեցիկ եւ պանծալի աւուրց , յորս Վեներիկ եւ Վիլեննա լոյս սփռէին առաստիսս , արփիածաւալ ընդ ամենայն կողմանս մեր աշխարհին , եւ հայրենի աստուածուսոյց բարբառոյն հետ , զոր մազապուր կորզէին , ազատէին յամենածախ ժանեաց ժամանակին , զոգցես իմն եւ զհայուրիւնն իսկ դարձուցանէին մեզ այսրէն միւսանգամ , յորս Բարիզ եւ Վեներիկ պարգեւէին մեզ զընտիր ընտիր ուսանողսն այն , զարժանաւոր սանսն անման բարեբարացն Մուրասայ եւ Ռափայելի , յորս պէտական մեր պաշտօնեայք՝ հաննարով եւ աւագութեամբք երեւելիք՝ եւ վանառականք , սեղանաւորք եւ դրամատարք մեր մեծափարքամք , փայլէին , պայծառանային ի յառաջագահս , յորս ինքնակալք եւ քազաւորք հովանի լինէին մեզ , եւ կայսրունի ամենափառ , — այսօր մայր ցաւազին եւ անմխիբար , եւ գուցէ ոչ ինչ նուազ մեծ , իւր բռուառութեամբն եւ արժաստուօք , քան երբեմն՝ ականակապ եւ մարգարտագարդ քազան կայսերականաւ , — ի զայն յայցելութիւն քազաւորանիս քաղաքիս , զեկեղեցին մեր ընտրէր , ի մէջ այլոց այնքանեաց , եւ անդ տեսանէր զսուրբ պատարագն , եւ արեայական սեպնչելարուեստ եւ մեծագին պարգեւօքն ուրախացուցանէր եւ մեծացուցանէր զմեզ :

« Սաղիմ , Սաղիմ , սիրտ իմ ընդ քեզ գեղանի ,

Ո՞ր ձեռն ըզոյդ մերկեաց տօնիլ գեղանի :

Ո՞ն , քէ յանկարծ ի լալ զաղէքս քոյին ,

Վրեկնավրտակ աչք իմ յաղբիւր դառնային : »

Եւ մինչեւ երբ պիտի տեսն պառակտութիւնն բռուառացուցիչ՝ որ գոյութեան իսկ ազգիս սպառնան : Գիտնամք՝ արիաբար գեր ի վերոյ յառնել , համբառնալ կարեաց մարդկայնոց , ազատանալ ի կանխակալ կարծեաց , եւ քօրափել ի բաց զամենայն ակնածութիւնս , եւ երթամք միահամուռ ի Գանոսա , ոչ ի հինն , այլ ի նորն , ի Գանոսան անյիշարութեան , քաղց-

րութեան, խաղաղասիրութեան, իմաստութեան եւ արդարութեան, ուր զնաց ուր ուրեմն, — նվ ասուածախառն զարմանահրաւ տեսչութիւնք, — եւ գոռոզացեալն կառուցող Գերմանական միութեան, ուր զնաց եւ օգոստփառն ծերունին ուրսուն եւ ուրամեայ, մեծապէս պանծացեալն յոյժ՝ աշխարհակալն տիեզերասաս, խնդրել ի հոգեհաննար Քահանայապետէկն լինել դասաւոր եւ իրաւարար իւր պետութեան եւ Սպանիոյ մէջ: Առաջնորդութեամբ լուսաւարիդ հոգեւոր Տեառն մերուն, երբամբ սանիմք եւ մեք, զդասն ազգային իրաւանց յասեանն ասուածամերձ, եւ յետք, բնդունիմք զպատգամս հոգելից եւ հոգեմուխ Հայրապետին, դնեմք. առաջի երկնահանգոյն խորանին աշխարհամասրան, ուխտ հաւատութեան, ուխտ աղի, եւ բառնամք, ջնջեմք մեր մէջէն սպառսպուռ եւ զնեսս անգամ ազգակործան երկպառակութեանց:

Դառնամք, Տեարք, հայիմք միանգամ մեր չորս կողմն. ինչ մտաւորական արագաբայլ զարգացումն յընդհանուր ազգս Արեւելից: Յորմեհետէ վեհափառ Կայսրն մեր բարեխնամ՝ ՂԱԶԻ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏԻԼ ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ՝ ամբարձաւ փառօք յարոռն իւր նախահարց, ինչ եռանդն, ինչ փոյր, ինչ նշանաւոր յառաջադիմութիւն, ի մասին հասարակաց կրթութեան, յՕսմանեան փառաբանիցս մեր: Որչափ մեծ եղել երբեմն, ի նոսա, կորուսըն ժամանակի, այնչափ բուռն է այժմ եւ սաստիկ իրենց ջանն եւ աշխատասիրութիւնն: Բէ՛ժիտ, Ալի, Ֆուատ անուրտ երեւելի անձիւք, սկանաւոր փառաբանք էին, բայց բնկըմեալք ի հոգս արտաքին աշխարհավարութեան, զրեքէ բոլորովին անտեսեցին, որպէս եւ զայլ ներքին նորոգմունս, իրենց ազգակցացն կրթութեան կենսական խնդիրն: Օգոստփառ Սուլթան Համիտին, մեր իմաստուն եւ մեծախորհուրդ Կայսեր պահեալ էր, յՕսմանեանս, մինչեւ ի բարեկեան գահակալութիւն իւր, անխնամ մնացեալ, յերեսաց լեալ ուսմանց եւ

գիտութեանց ծաւալման պարծանքն: Ինքնակալն մեր հռչականունն իւր զարգացման եւ բարգաւաճմանաց բարձր խորհրդոցն հանճարամիտ, նրբահայեաց եւ անխոնջ կասարիչ մի գտաւ ի նախկին Եպարհոսն իւր, որոյ մանաւանդ հայրենասիրութեանն եւ անբժուրեանն իւր բնամիքն անգամ սնիպեալ են մեծաւանս հասուցանել: Մանօր են ձեզ յարանն Ղալաթա սէրայի (Մէքրէպի Սուլքանի), որ կայսերական ամենասարած պատկանութեամբ եւ առաստձիր խրախուսանօք այսօրուան պայծառութեանն հասեալ է, հաստատեալն ընդ գերապանձ հովանաւորութեամբ մեր աշխարհախնամ Կայսեր, բարձր վարժարանն վարչական ուսմանց, (Մէքրէպի Միլիլիյեյի Շահանէ) յորմէ ամէն տարի գիտուն եւ լուսամիտ երիտասարդք, Տէրութեան ընտիր եւ արժանաւոր պատօճեալք՝ ելանեն յուռնեաւ, լեզուաց նորակառոյց վարժարանն, կայսերական անուամբ փառաւորեալ վանառակացութեան վարժարանն, իրաւագիտութեան եւ արուեստից վարժարանն, յանուն մեր գերափառ Վեհապետին, ի Պէշկիբաք, կանգնեալ եւ պանծացեալ Տղայոց եւ աղջկանց դպրոցն, հասարակաց մասեղաւարանն, եւայլն: Բաց ի յիշատակեալ կրթարանաց, ի զինուորական եւ յայլ պատօճական նախակրթական քաղական դպրոցաց, (Քիււսիյեէ) եւ յերկրորդական նախնական վարժարանաց, (Իստիյեէ), ամենուրեք, ի մայրաքաղաքիս, Օսմանեան հայրենասէր եւ ուսումնասէր քաղաքացիք ելելելս զմիմեամբք առնեն հասարակաց կրթութեան տարածմանն համար եւ անդադար առանձինն դպրոցս հաստատեն:

Պարս եւ պատճառ է մեզ, ո՞վ հանդիսականդ պատուականք, հրապարակաւ յայտնել աս զորտարուղիս երախտագիտութիւնն մեր առ Ինքնակալն մեր մեծահռչակ, առ Տէրն մեր բազմագուրք եւ բազմախնամ՝ որ հսկէ մտարթուն բարօրութեան եւ զարգացման անխտիր իւր ամեն ժողովրդոց եւ որ մասնաւոր կարեկցուրիւն

Եւ զուք զուցանէ մեզ հիգացելոցս: Յարիմ հաստատուն եւ անսասանելի հաւասարմութեամբ, յարուն իւր փառաց, ի միակրն պահապան մեր կրօնից, մեր լեզուին, մեր առանձնաշնորհութեանց եւ արժանութեանց: Մաղթեմ Նմա երկայն առուրս եւ անխափան եւ անընդհատ յաջողութիւն եւ բարեկենդանութիւն: Մաղթեմ զանվար պահպանութիւնն իւր տիրապետական միահեծան իրաւանց:

Ոչ ինչ ընդհատ յՕսմանեան մեր քաղաքակցաց՝ շանահնար լինին մեր Հայ եղբարք՝ ծառայել զհասարակաց կրթութիւնն յազգն իւրեանց: Միացեալ ընկերութիւնն Հայոց՝ որոց բազմաքիւ վարժարանն ի գաւառս, զուսումն տարածեն ընդ համօրէն Հայաստանեայս, Գլխոցատէր Տիկնանց ընկերութիւնն՝ որ գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ աշակերտնեաց վարժարան մի ունի, յՕրբագիւղ, գաւառաց համար վարժապետնիս պատասխելու նպատակաւ, սգացեալն, աւնդ, տարածամ եւ աղիոյրմ մահուամբ Հանեան Իսկուհոյ՝ պարկետազեղ, առաքինի եւ զգօն Տիկնոջ՝ Ազգանուէր Հայունեաց ընկերութիւնն՝ որ ի գաւառս բազում վարժարանս ունի՝ ընդ հսկողութեամբ Միացեալ ընկերութեանց, Բարեգործական ընկերութիւնն՝ որ նմանապէս ի գաւառս դպրոցս ունի որոց դարձեալ հսկեն Միացեալ ընկերութիւնն, եւայլն, մեծապէս ձեռնու լինին յառաջադիմութեան հասարակաց կրթութեան յազգակիցս մեր: Զարմանալի են, Տեառք, եւ զովեսից եւ խրախուսանաց արժանի սոյն պանծալի հաստատութեանց ամենայորդոր փոյթն եւ աշխատեալն հոգն: Ոչ կամիմ անյիշատակ եւ անգրուատ քողով եւ Հռիփսիմեանց վարժարանն Օրբագիւղի՝ որոյ հաստատութեանն համար շնորհապարտ են Հայ օրիորդ առ հասարակ, իրենց գերագոյն մօր՝ մեծահաննար եւ մեծահոգի Նազըր Տիկնոջ՝ որ առաջին եղեւ խնամող եւ վարդապետնի Հայ աղջկանց, Հայունին գերագանց՝ կենդա-

նին միշտ ի միսս, ի սիրս եւ ի լեզուս ամենից, կենդանին մանաւանդ՝ ի դուստրն իւր կորովամիտ, մեծիրմասս եւ պերճաբան՝ որ փառս յաւելլու Հայ անուան, արծուաթռիչ սլացեալ, սաւառնացեալ ի վերայ մեր ամենեցուն : Թաղական դպրոցն եւ առանձինն վարժարանք մանկանց եւ աղջկանց հանճարեղ եւ բազմադիւն Տեարց Պէրպէրեան, Գուրգենեան, Մեղպուրեան, եւ Տէր Սահակեան, գործակիցք են մեծագոյն գործոյ ազգային հասարակաց կրթութեան : Իսկ ինչ գրուցեմ ձեզ, Տեարք, Յունաց համար՝ որ իրենց վարժարանօքն եւ գրական ընկերութեամբք ողողեցին զմայրաքաղաքս եւ զամեն յունաբնակ գաւառս Օսմանեան պէտութեան : Խանգամ ես ընդ բաղդս Հելլենաց՝ որք մեծք ի հնումն, եւ ի նորումս, ի մեծամեծս եւ ի փառաւորս քեւակոխեցին, իրենց մտաւորական պայծառ զարգացմամբն, ճիւղեքաճաւալ շահավանճառովն եւ անյողողողելի եւ անմմանելի հայրենասիրութեամբն : Սխրանայք անուշտես ընդ իս՝ ի սես ազգային մեծակառոյց բարձր վարժարանին Յունաց, ի Ֆէնէր, որ իրենց Պատրիարքաց եւ ականաւորաց առասպալարգել տրովն նորակերտ ամբարձաւ, ծաղկեալ լսարանին Բէրայի, ի Թագսիմ, յառաջադէմն Պալլասայ, եւ վերաբեւեալ, շեղազարդեալ Զնփիփոնի, առեւտրական մեծաւն վարժարանին Հալիի, եւ բոլոր այն բաղական եւ այլ ընտիր ընտիր ուսումնարանաց՝ որ զոյն մանկսին եւ զոյն աղջկունս դաստիարակեն, ուսուցանեն, լուսաւորեն, արժանաւորս կացուցանեն վեհ նակասագրաց Հելլեն ազգին : Եւ արդ, ինչ կր տեսնեմք ի մեզ : Մխրբարեան վարժարանք, յԵրոսոյա եւ սաս, անփառունակք : Համազգեաց ընկերութեան աղջկանց վարժարանն, ի Բէրա, եւ Աղթասաւէր ընկերութեան օրորողաց ժարանն, ի Բանկալքի . յորս ազգաւէր, ուշիմ եւ անվասակ սիկնայք ոմանք, զրեթէ ոչնչիւ մեծ արդիւնս ցուցանեն, Սամաքիոյ տղայոց եւ աղջկանց դպրոցն, Օրթագիւղի, ե-

դնւկ, յեֆնեալն, պակասեալն ի նախկին փայլէն, Սրբոյն Լուսաւորչի վարժոցն, Պէօլիւֆէրէի աղջկանց դպրասունն՝ եւ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի՝ կրկին անգամ քաջալեւեալն եւ փառաւորեալն կայսերական առաստառը պարգեօք, Կուսանաց կարգի Անարատ Յղութեան օրիորդաց վարժարանն եւ ձրրիավարժ վարժարանս Սրբոյն Յակոբայ: Այս է, ի մայրաւաղափս, մեր հասարակաց կրթութեան համառօտագիծ պատկերն: Արժան է յիշել եւ ի գաւառս եղեալ գովելի ջանասիրութիւնն, եւ զկարգեալս յայլ եւ այլ տեղիս անդէն նախակրթական վարժանոցս: Կարելի է, Տեաք, այսչափով շատանալ, զոն յինել: Կարելի է մոռանալ զմեծ, զաշխարհաբարոզ փառաւորութիւնն Մխիթարեան վարժարանաց, զգեղեցիկ աւուրս վարժարանին Սրբոյն Լուսաւորչի, զպայծառութիւնն մեր հին վարժարանին օրիորդաց, ի փողոցն Շիբլի, վարժարանին, ասեմ, յորմէ էլին բազումք ի նշանաւոր Տիկնայց ազգիս, յորմէ էլ եւ զուր մեռեալն, աւնդ, զարմանուհին, հրեշտակն պահապան Անկելանոցիս Սրբոյն Յակոբայ, զոր դեռ նոր յուղարկեցինք առասպէս արտաշատութեամբ ի կնարանն հեծեծանաց եւ օրհնութեանց իւր սիրողաց, զարմացողաց եւ երախտառուաց, յանդաւաճէն, սխանչելահրաշ, յարութիւնագործ առագաստ վերին հարսնարանին...: Փրօքեցէք ձն վարդի եւ շուշանք զգերեզմանան Լուսանուշայ, եւ դնէ խնամեալիդ եւ հրահանգեալիդ ընդ յարկաւս ասէն, կանգնեցէք նմա ամենեկեանդ՝ մահարձան յուշարար շեղաւուք, նշան շնորհակալու մաց եւ արջից, եւ ամեն տարի սուգ առէք, ողբացէք զօր յիշատակի արագահաս հրաժարման նորա յաշխարհէս...: Այլ ո՞ւր ամեալ տարին զիս դարձեալ մտածութիւնն իմ մրազգածք...: Դառնամ ի ստուերաց մահու, յածեմ զաչս միւսանգամ ընդ հանգամանս հասարակաց կրթութեան ի մեզ, եւ համեմատեմ զայնս ընդ այլոցն, եւ ընկնեալ ի հոյակապ եւ ի պակուցանողական մեծագոր-

ծուրեճէ Զնփփոնի՝ որ բարձրանայ, պերճանայ, նոխանայ ի հեռուս՝ ի վերայ միայն մնացեալ, սեւացեալ որոց մեր հրդեհեալ, հրկիզեալ վարժարանին օրիորդաց, սրտում, զլխակոր, ակն ի խոնարհ, խոյս քամ, փութամ, զամ, ապաւինիմ, ասս, ի Սուրբն Յակոբ, ի մխիթարութիւն եւ ի սփոփանս մերոյս անհնարին հիփութեան...: Ողջո՛յն ընդ քեզ, ծէրդ Սուրբ Յակոբ, կառուցեալդ քսամբք երեսաց մեր արուեստւորաց՝ շինուածդ բարեպաշտօն եւ ուսումնասուր, կեդրոնդ միութեան ազգիս երկփեղկելոյ, հաշտարարդ խաղաղութեան մեր հերձուածոց եւ պառակտմանց, մխիթարիչդ մեր աղէտից եւ սգոց: Ամպահարեալդ ի մրկախառն մեր վրդովմանց կաս, մնաս, անգրդուելի եւ անայլայլակ, պահպանիչդ մեր երբեմն ի մահտարածամէն, որ փրկեցերդ զմեզ ի սպառսպառու քայքայմանէ եւ ի ցումանէն ժողովեցեր՝ ներշնչողդ եւ վառարան ազգային հոգւոյն, լուսանակաս կորողդ անկապուտ մեր անբռնաբարելի իրաւանց...:

Որք միանգամ յայց ելին, քանի մի քարի յառաջ, Անկէլանոցիս եւ Վարժարանիս Սրբոյն Յակոբայ, յիւեն անտուտ քղահանգամանս՝ որոց եղեն յայնժամ ականատեսք եւ զոհութեամբ նկատեն զարդի վիճակն եւ շնորհահասոյց փութան լինել այժմու Վարչութեանն՝ որ պանծանօք ունի ի զլուխ իւր զՎսեմապատիւ Արիսակէս Էֆէնսի Ազարեան: Ծայր ի ծայր գրեթէ կերպարանափոխ եղեալ է հաստատութիւնս: Ի՞նչ ամենայնորոր փութով, ի՞նչ ամենախնամ հոգատարութեամբ հսկէ բարերարն մեր վեհանձն եւ առաստձեռն՝ մասակարարութեան եւ զարգացման ազգաշէն հիմնարկութեանս: Որպէս զի ամենայն պիտոյք Անկէլանոցիս եւ Վարժարանիս կանոնաւոր կերպով հայրայրիկն, ընթացիկ հաշիւ մի բացած է Վարչութեան եւ կարելոր դրամն կանխաւ յայն ցածարամիտ, ի համար մտից՝ որ ըստ հաւաքելոյ, իրեն պարտին առաւել, եւ ինքն՝ վաճառականն

հաննարեղ, բազմահմուտ, մտարբուն եւ փորձառու, ինն՝
կատարեալ այրն գործոյ, մոռանայ զկանոնս նշգրտութեան ըն-
քացիկ հաշուին, մոռանայ թէ այն հաշուին հիմն է, առնուլն
եւ սալն, եւ գրեթէ բնաւ ինչ ոչ ընդունի ի հասից, եւ քողու
զի Անկելանոցիս հաշուին պարտուց սիւնն անգաղար անի եւ
ստուարանայ, այնպէս որ այսօր իւր առնելիքն յԱնկելանոցէս,
երկու հազար հինգ հարիւր ոսկոյ զումարի մի մտեանայ, որոյ
համար դարձեալ, շահավանառի սկզբնական կանոնաց հակա-
ռակ, բնաւ ինչ շահ ոչ առնու: Անկելանոցիս այդ վիճակն
անուշտ արժանի է ուշադրութեան, որովհետեւ որչափ եւս, օր
քս օրէ, անին եւ զարգանան մուտք, դարձեալ երկու հազար
հինգ հարիւր ոսկոյ մտ պարտք մի, ծանր բեռն եւ մեծ հոգ մի
է, բայց մեր աննախանձ պարգեւատուն, մեր մեծահոգի բա-
րեբարն՝ որ, ինչպէս փոքր մի յառաջ գրուցեցի, անտես է, մո-
ռանայ զէական կանոնս ընքացիկ հաշուին, զիսէ քաջ եւ յիշէ
առաւել քան զամենայն ոք, թէ մեծ պարտք աղիսաբեր են որ եւ
է վարչութեան, եւ, անտարակոյս, իբր մտացի եւ հեռատես վա-
նառական եւ բարեխնամ Հայր Անկելանոցիս, այժմու վիճա-
կին անպատեհութեանց դարման մի մտածած եւ գտած է, եւ մեք
կարեմք վստահ լինել թէ Ազգայնաց Երկրայն Երկրայն Երկրայն
հազարիս ունեցող Վարչութիւն մի, Սրբոյն Յակոբայ ապագայն
պիտի յաջողի յապահովել: Ո՛ր գիտէ՝ Վստմապատիւ Երկրայն ինչ
հարստ գիւտս գտած, ինչ գեղեցիկ սնորհնութիւնս պատրաս-
ած, ինչ անակնունելի, արտահանոյ զարմացմունս պահած
է մեզ, յիշեալ պարտուց ջնջմանն եւ Անկելանոցիս ապագա-
լին ամրութեանն համար: Ծայր ի ծայր կերպարանափոխ է
հաստատութիւնս, գրուցեցի փոքր մի ի վեր: Այն, ի բազում
ամաց հետէ, յազգիս տիրող զժողովրդն եւ երկպառակութիւնն
յարսատելի իմն հիմութիւն արկեալ էին զԱնկելանոցս բո-
վանդակ: Աւելորդ համարիմ պատմել ձեզ թէ որպիսի վիճակի

մէջ գտաւ զայն այժմու Վարչութիւնն : Չամենայն ի մի օր առնել անհնարին էր : Առ փոքր փոքր եղեն նորոգմունք եւ բարելաւութիւնք : Անկելանոցիս հիւանդ կանանց սահմանեալ մասն այցելեցի օր մի, երկու տարի յառաջ, ազնիւ բարեկամիս, Մեծապատիւ Հանի Պիյար Գրիգոր էֆէնտիին հետ : Ի՛նչ տեսիլ աղիողորմ, ի՛նչ սոսկալի խեղճութիւն : Ելի դուրս ցաւագին եւ ամօքահար : Կրնն՝ Աստուծոյ սիրուն արարածն, գեղեցիկ պատկերն, մայրն, դուստրն, փոյրն, սիրուհին, հարսնն, անկեալ, բողբալ այն ֆսմնելի վիճակին մէջ : Այսօր՝ փոխանակ այն սրտամկիկ, նուասացուցիչ տեսարանին՝ նորաւէն, գեղեցիկ, բարեյարմար եւ մաքուր հիւանդանոց մի երեւի, կառուցեալ՝ հանգուցեալ Հովիտիսիմեայ Տիկնոջ, մեծալիցասակ ամուսնոյն մեր բարեբարին, կտակաւ բողած տնովն, յորս եւ բազում ինչ յաւել, իւր կողմանէ, Վսեմապատիւ Ազարեան էֆէնտիին, հանգուցելոյն յետին կամփն լիուլի եւ առասպուր սրտին վայելուչ կերպով մի կատարելու համար : Այժմ այլ մասն մի Անկելանոցիս մնացեալ է՝ որ քէպէտէ բոս կարի բարելաւեալ, կարօտ է, բոլորովին նորոգելոյ, այն մասն՝ ուր կան մնան կանայքն՝ յորս, աւանդ, նուաղեալ, շիջեալ է ճառագայթն բանաւորութեան : Մտօք հիւանդացեալ այս քեռտառք, ոչ ինչ նուազ քան զմարմնով ախտացեալս, պէտս ունին խնամոց եւ հոգատարութեան, եւ տարակոյս չունիմ քէ այս գլխաւոր կէտն գրաւէ այժմ զմիսս՝ մեր մեծանձն բարեբարին եւ իւր փութաշան գործակցացն : Անկելանոցիս միւս մասունքն, այսինքն հիւանդ, ցաւագար, յիմար եւ չհաւոր արանց սահմանեալ կողմանքն, բարւոնեցան, կարգադրեցան եւ, օր բոս օրէ, բոս ներելոյ հասից, աւելի կատարելագործին : Նքէ, ինչպէս քաջայոյս եմ, Վարժարանիս ընդարձակութեան խնդիրն բարեյաջող կերպով լուծուի, Անկելանոցիս յիշեալ կողմանքն եւս բոլորովին պիտի նորանելին : Գիտնամք արժանապէս մեծարել զերախտիս՝ մեր առասածիր խնա-

մակալին եւ զանձանձոյթ նգունս իւր բազմադիւն աշխատակցացն, եւ յառաջիկայ տարին, նոր բարեխառութեանց եւ յառաջատուութեանց անտխսն լսելոյ աներկբայ մնամբ: Թէպէտե իւրախուսանաց եւ նախանձաւորութեան կարօտ չէ բարեբարն մեր, այլ ցաւով սրտի նկատէ ազգիս էական շահիցն բարձի բողի լինելն: Ասիկայ կարի յոյժ ծանրանայ իրեն: Քանի մի տարի յառաջ, տեսնելով մեր այժմեան ընդհանուր անտարբերութիւնն յազգայինսն, տեսնելով թէ բնաւ ոչ ոք գործակից լինի իրեն, եթէ ոչ դրամական նպատակք եւ պարզելատուութեամբ, գոնէ փութով եւ ջանիւ, դժկամակեալ էր. եւ շատ իրաւամբ: Սակայն երբ իմացաւ թէ բարեացակամ մանկ պարահանդէս մի տալ ձեռնարկեր են, ի նպատակ Անկեղանոցիս եւ Վարժարանիս Սրբոյն Յակոբայ, անմիջապէս փարատեցաւ նեղատուութիւնն եւ դարձեալ իւր եռանդն արժարծեցաւ, եւ յետ մասնակցելոյ, ինքն եւս, առատապէս, սոյն պարահանդիսին հանգանակութեանն, հաւանեցաւ անցանել, եւ ի զլուխ Վարժութեանս, եւ այն օրէն ի վեր, բոլորանուէր տուաւ զանձն իւր Անկեղանոցիս պայծառութեանն ազնուական գործոյն: Վարժարանս մանաւանդ գրաւած է իւր ուշադրութիւնն եւ հոգածութիւնն: Իրեն շնորհապարտ պատրիմք լինել այն ամեն բարեկարգութեանց եւ բարենորոգմանց համար՝ որ զայն նախակրթական դպրոցի մի կարգէն շատ վեր բարձրացուցին: Պետեմտասիւ էֆէնտին՝ ոչ միայն խնամ ունի ուսումնասէր աշակերտացս, ցորչափ կան ի վարժարանիս, այլ եւ յետ աւարտելոյ նոցա զընթացս ուսմանց նորին, փոյթ ունի զեւեղել զնոսին ի կայտերական Լատինսն եւ կամ յայլ վարժոցս Տէրութեան, կամ առաքել ի կրթարանն Թրիէստէյի եւ կամ յայլ բարձր ուսումնարանս Եւրոպայ: Անդրագոյն եւս տարածի հոգատարութիւնն մեր բարեբարին: Իւր խնամօքն դաստիարակեալ եւ ջնրահանգեալ աշակերտք ոչ մնան դատարկք: Իւր զաւակունքն համարի

նա զնոսին : Հոգայ իրենց ապագայն եւ իւրաքանչիւրին, բս իւր կարողութեան եւ պայմանին, պատճառ մի, գործ մի հայրայրէ : Մեծամեծս գործէ Ազարեան էֆէնսին, ազգային կրօնութեան համար, եւ արտաբոյ Վարժարանիս : Իրեն սեպհական տղայոց եւ աղջկանց դպրոց մի ունի, ի Պիլէնիկ, մի միայն իւր ծախիւմն հաստատել եւ պահել : Ի՛նչ խնամ, ի՛նչ հոգ տանի նա սոյն դպրոցին : Առաջին տարի նոյնպէս իւր սանկն, իւր զաւակունկն են : Ստանձնել է ինկն իրենց ապագայն : Երեք տարի յառաջ, յիշեմ, երկու աւարտարժ տղայս յլեց սոյն դպրոցէն յԵՐՈՍԱ : Սակաւ մի ժամանակ սաս, ի տան իւրում, ի Պէոյիւհէրէ, մնացին նոքա : Ոչ ինչ ընդհատեան զհարազատ որդեակս իւր խնամէր, պատուէր զնոսին, խանդաղատէր ի վերայ նոցա : Սիրով ընդունի եւ առատաձիր պարգեւով խրատուէ նա՝ զորս դիմեն առ ինկն, վասն պիտոյից դպրոցաց : Բարձրասիճան, շնորհալից, նազելի, եւ նրբամիտ Հայ Տիկին մի, որ բաց ի յիւր մտաւոր եւ մարմնաւոր գեղեցիկ գեղեցիկ հանգամանացն, զհայերէնն, յէտ ամուսնութեանն, ի կարի սուղ ժամանակի, զարմանալի կերպով ուսանելովն՝ շատ նշանաւոր է, որ մի, առ Վսեմապատիւ Էֆէնսին երբայ, ի պէտս մեր Համազգեաց ընկերութեան օրհորդաց վարժարանին, նպաստ խնդրելու համար, ընկերութեամբ իւր չնաղագիտ առ խասակցին՝ մեծամեծ զարմացման եւ բազում գովեստից արժանի՝ Հռիփսիմեայ Տիկնոջ Աղջիկեան : Տիկինն՝ ամենայն ամօր խածութեամբ, արտաբոյ եւ գունաստել մերձեայ պարգեւատէր Վեհագին՝ որ քաջալերէ զնա, ասելով : « Ինչո՞ւ համար այսպէս ակն ածէք, Տիկին, համարձակ խնդրեցէք : մեր պատճառ է ձեզ տալ եւ շնորհակալ եւս լինել ձեզ », եւ լիաբուռն առատաձեռնել ուսումնաստեչ այցելուացն : Ի՛նչ հոգւով, ի՛նչ եռանդեամբ, ի՛նչ արատաւախառն յուզմամբ խօսի բարեբարն մեր հայ մանկտոյն դաստիարակութեան եւ կրթութեան վերայ : Ինչ-

պէս յափօսակուի, ալ յայլմէ լինի, իբրև քէ յիշեր, քէ իւր
անուանակից Սրբոյն հայրն՝ Մեծն Սուրբ Լուսաւորիչն է մեր,
եւ քէ իննն եւս կոչեցեալ է ի վեհագոյն կոչումն լուսաւորելոյ
զազգն մեր: Այս, ինչո՞ւ համար ամենեկիս չմիանամք՝ գոնէ
աս, ի Սուրբն Յակոբ: Ինչո՞ւ համար գոնէ աս, մի սիրս, մի
հոգի չլինիմք: Ինչո՞ւ համար գործակից չլինիմք մեր վեհանձն
էջեկեսիին: Ինչո՞ւ համար չմիաբանիմք ի վարժարանի, ինչո՞ւ
համար կռուիմք ի գերեզմանասան, եւ առակ նշանակի լինիմք
ամենուն . . . :

Ամբառնամք, վերանամք յանաղօս եւ յանխոռով այն
բարձրութիւնս, ի վերնագաւառսն լուսոյ եւ խաղաղութեան
ուր ոչ հասանէ շուկն յիտերիմ բարձագոյրեանց եւ զայրա-
զին, մրկայոյզ մախաւմանց, ուր միտք մտաց եւ սիրտք սրտից
հանդիպին, կցորդին ի պատօսն բարձր եւ ի փափուկ հաղոր-
դութիւն իրացն հոգեղինաց, իմաստանեմ գեղեցեանաց գիտու-
թեան . . . :

Գիտութիւն. ինչ աւելի մեծ, ինչ աւելի վե՛ն քան զայն:
Մարդն ասուածակերս, մարդն արարեալ բոս պատկերի Տեառն
գիտութեանց, կասարումն արարչութեան, եղեալ ի գլուխ իրեզրաց,
ընկալաւ յԱրարողէն զազգումն՝ որ դրդէ զինն խնդրել, հետա-
գօտել, խուզել ընդ համօրէն սահմանս անծայրածաւալ բնու-
թեան, ջանալ իրել ի վերայ ամենայն գաղտնեաց, եւ հասու
լինել ազգի ազգի սփանչելեաց նորին, արկանել զնա ընդ միա-
հեծան իշխանութեամբ իւրով, նկրտել, թեւակոխել՝ բարձրա-
նալ, վերանալ, հասանել որում բերէ զնմանութիւն . . . : Ուստի
գիտութիւնն միշտ մարդկային բնութեան ազնուագոյն եւ կարե-
ւորագոյն պէտքն, մարդկային մտաց մեծագոյն փառքն եղած է:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Երանի ում պատեհողաց էից գիտաց գոլ խելամոտս :

Մարդն ֆնեւաց զամենայն խորս գործոց արարչութեան .

գիտաց, եհաս « յակն ծովու եւ ընդ հետս անդնդոց շրջեցաւ . . . :
« Խելամուտ ե կարգի բազմաստեղաց, եւ բացեալ է զպատրուակ
« Հայկին » : Ի՞րբ ի համար արկանել ասս, մի առ մի, զամենայն
մեծամեծ յաղքութիւնս մարդկային ամենահնար, ամենարուեստ
հաննարոյն : Ի՞նչ տեսիլ հոյակապ, ի՞նչ մրցումն անելաւուր, ի՞նչ
ինչ հարստանք եւ գիւտք զարմանահրաւք, ի՞նչ մեծասանչ
աշխարհակալութիւնք : « Խոսովանիմ », ասէ, հոգեւունչ հար-
սարախօսն, վսեմն, անմամն Պօսիւէ, « քե կարող չեմ նը-
« կասել, առանց սքանչացման, զհիանալի զայն գիւտս՝ զոր եգիտ
« գիտութիւնն առ ի խորամուտ լինել բնութեան : Ունել ունի
« մարդն ի միտս իւր զօրութիւն՝ գերազանց ամենայն տեսանելի
« բնութեան, անմահական շունչ իմն ողւոյն Աստուծոյ, նշոյլ
« իւր երեսաց, ի՞նչ իւր նմանութեան . . . : Գոյ, սլվ մարդ, ի՞նչեզ,
« ի մասն ինչ էութեանց, արուեստ բոլորեալ յառաջին արուեստէ
« անցի, բեղմնաւոր գաղափարք հանեալք յայն նախասիպ
« գաղափարաց, միով բանիւ, նմանութիւն, կարումն, մասն
« ինչ այն գործաւոր Ոգւոյն՝ արարչին աշխարհի » : Բայց զի-
տութիւնն ունի զպատրուակ եւ զգառնութիւն իւր : Մարդն մըղ-
եալ յայն անգապելի հետաքրքրութենէ՝ որով ձեռնարկէ ի խու-
զարկութիւն համաբոլոր բնութեան, միսի եւ ի խնդիր անհնելե-
աց եւ անհասից, մոռանայ՝ զի ասացաւ քէ, « ցայդ վայր
« եկեցցես՝ եւ այլ մի՛ անցանիցես, » եւ վրիպեալ ի լմանէ վե-
րահայեաց, վերասլաց, ամենասենչ, ամենափնի բաղձանացն
եւ բեւակոյտութեանց, լմանի, վհասի տրտմութեամբ, եւ գոչէ
ընդ իմաստնոյն : « Որ յովկեաց ի գիտութիւն՝ յաւելցէ ի ցա-
« ւըս . . . : Հայեցայ տեսանելի զիմաստութիւնն եւ տեսի՛ զի եւ այս
« իսկ ունայնութիւն է : » Այն, Տեարք, ընթացեալ արեւաւայր,
հասեալ, անցեալ, հասեալ ի կէտ աստուածավար ընթացիցն,
զկայ առնու գիտութիւնն՝ անկարող բափ անցանել յամենայն, ի
միտ առնուլ զսկիզբն եւ զկատարած էից : « Ք՛ն առեալ զհողն

« կաւ՝ ստեղծե՛ր կենդանի, եւ խօսու՛ն եղի՛ր զնա յերկրի . . . :
« Բանայցէ՛ն քեզ անիւ դրու՛ն մահու, բարապանաց դժոխոց
« ի սեասնել զքեզ՝ սարսիցէ՛ն:» Յերեսաց պապ լման, վհասու-
րեան եւ սրտուքեանց մերոց, լիցի՛ն մեզ ապաւէն, գեղեցիկ
դպրութիւնք, հօրիչք եւ մխիթարիչք մարդկային հոգւոյ եւ մտաց:

dulces ante omnia Musæ,

Quarum sacra fero ingenti percussus amore.

անոյ՛ց Մուսայք գեր ի վերոյ քան զամենայն

Որոց կամ պատօսն ասնիմ յանհրեարհին ի սէր հաբեալ :

Լսեցէք ինչպէս աւարե՛ր Լուկրեթիոս Լատին վսեմ բանասեղծին վերայ գրած իմաստալից եւ գեղեցկահիւս մի յօդուածն, աներջանիկն Բելվո Բարատլ, սարժաւորն եւ սարժելին Մուսայից՝ զոր սակայն, աւանդ, անբաւական եղեն ի փրկել . . . :
« Ողջն ընդ ձեզ, դպրութիւնք սիրելիք, մխիթարիչք քաղցրիկք
« եւ զօրաւորք : Յորմեհե՛կ ցեղն մեր սկսաւ բոքովել զոր ինչ
« զգայ եւ մտածէ, զաշխարհս լցուցիք դուք ձեր բարեօք : Բայց
« մեծագոյնն ամենայնի՛ խաղաղութիւնն է, զոր կարող էք հե-
« ղուլ ի հոգիս մեր : Դո՛ւք իբրեւ զաղբիւրս էք սկանակիսս,
« զբազուցեալս երկու քալ հեռի ի հանապարհէն, ընդ զով
« հովանեօք : Որ անգիտանայ զձեզ, շարունակէ զընթացս իւր
« վաստակաբեկ ոտամբ, կամ, անկանի պարտասեալ ի վերայ
« ուղւոյն : Որ հանաչէ զձեզ, յաւերժանարու՛նդ բարեբարք,
« դիմէ առ ձեզ, զովացուցանէ զբոցակէզ նակասն, լուանայ
« զձեռսն քարամեալս, եւ մանկացուցանէ միւսանգամ վերս-
« տին ի ձեզ զսիրսն իւր : Յաւիտեան գեղեցիկք էք դուք, յաւի-
« տեան մահուրք եւ անարտք, գրածք առ որ վերադառնայ առ
« ձեզ, հաւասարիմք որում սիրէ զձեզ : Տմբ մեզ դուք զխաղա-
« դութիւն, եւ երբ զիտեմք պատեել զձեզ երախտագէտ հոգւով
« եւ հանճարեղ մտօք, եւ փառս ինչ յանդորր այն յաւելուք :

« Թ՛նդ ելնէ ի միջոյ մեռելոց , եւ ամբասանէ զձեզ , այն՝
« զոր պատեցիք զուք :

Անարգամեծար ներդամսութեամբ հանեցաք լսել զիս ,
Տեարք : Ընդունեցէք զճնորհակալութիւնս իմ : Ընդունէ զսրսա-
զին զոհացողութիւնն իմ՝ Աստուածարեալ Քահազուլսոյ շքեղ
ակմբիս , սիրող , մշակող եւ յարգող զիսութեանց եւ դրպ-
րութեանց , Ամենապատիւ Հոգեւոր Տէր՝ որ մեծագոյն սիրով սի-
րեսս զագգս մեր , եւ աշխատիս անձանձիր ի բարեխառութիւն
հանգամանացն եւ ի փառաւորութիւն անուան նորին : Մի յե-
նեցին բախտ մեր ի ձեռս Քո : Յառաջ վարեա , Դու , արու-
քեամբ եւ երկայնսութեամբ զբազմավասակ պատշօն Քո ,
զաւանդեալն Քեզ , Վեհիդ , յաստուածային սեսչութեանց , ի
դժուարագոյն ժամանակի : եւ , Դնւք , Վսեմապատիւ բարեբարդ
եւ առասպուք խնամակալդ Անկելանոցիս , եւ բարեկամդ իմ
կարեւոր , Գրիգոր Էջեկնի , յանձանձիչդ ամենագովելիդ եւ
հոգածուդ ազգաւէն հաստատութեան , Դնւք , խուզարկողդ
բազմահմուտ , ծագման եւ ազգի ազգի կերպարանաց լեզուաց
մարդկութեան , որ զսեսչութիւն Վարժարանիս վարես լուսաւոր
մտօք եւ բազում ջանիւ , եւ , Դուք , զորձակիցք սոցին արժա-
նաւորք եւ բազմարդիւնք , որ հոգայք անդապար զպայծառութիւնն
Սրբոյն Յակոբայ , ընդունեցէք զիմ եւ զհամօրէն պատուական
հանդիսականացս , զերախտահասոյց շնորհակալիս :

